

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları : 873

ENDÜLÜS HADİSÇİLİĞİ VE
İBN ABDİLBER

Doç. Dr. Yusuf ACAR

ISBN : 978-625-7205-39-9

1. Baskı, Aralık 2020, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu Eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 02.09.2020
tarih ve 147 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmî / edebî redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No : 48058

Baskı: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ

Ostim OSB Mahallesi 1256 Cadde
No: 11 06370 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

Doç. Dr. Yusuf ACAR

Konya/ Hadim Çuna Köyü'nde 1967'de doğdu. 1987'de Karaman İmam-Hatip Lisesi'ni, 1992'de Selçuk Üniversitesi'ni ve 1996'da DİB Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezi'ni bitirdi. Aynı merkezde Hadis ve Arapça Eğitim Görevlisi olarak çalıştı. Almanya, Hollanda ve Fransa'da diplomat olarak bulundu. 31 yıl Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalıştıktan sonra 2019 yılında Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi olarak atandı ve hâlen bu görevini sürdürmektedir. Arapça ve Almanca bilmektedir.

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Hadis Bilim Dalı'ndan 2000 yılında yüksek lisansını ve 2011'de de doktorasını tamamlayarak 2017 yılında aynı branşta doçent oldu. Hayattakilerin Yaptığı İbadet ve Kiraatten Ölülerin Faydalanması Meselesi, Kuraşî'nin Hadisçiliği ve el-İnâye Adlı Eseri, Kardeşlik Ahlakı ve Sorumluluğu ve İbn Abdilber'in Hadis-Sünnet Anlayışı Ve Endülüs Hadisçiliği adlı yayımlanmış kitapları vardır. İbn Abdilber'in el-İntikâ adlı eserini terceme eden ve Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Arapça tahkik ve ta'likini de yapan Acar'ın çok sayıda yayımlanmış makalesi bulunmaktadır.

İçindekiler

Ön Söz	IX
Giriş	1

Birinci Bölüm

ENDÜLÜS HADİS EDEBİYATININ OLUŞUM TARİHİ	9
I. Hadisin Endülüs'e Girişi	14
II. Doğu Hadis Literatürünün Endülüs'e Taşınması.....	31
A. Rivayete Dayalı Hadis Edebiyatı	31
B. Dirâyete Dayalı Hadis Edebiyatı.....	41
III. Muvatta'mın ve Mâlikîliğin Endülüs'e Girişi	48
IV. Hadis-Fıkıh İlişkisi	54
A. Fıkıh-Hadis Ayrışması.....	56
B. Re'y-Hadis Tartışması.....	60
V. Endülüs'te Yapılan Hadis Çalışmaları.....	78
A. Rivayete Dayalı Hadis Çalışmaları.....	78
B. Dirâyete Dayalı Hadis Edebiyatı.....	85
1. Râvilerin Durumlarıyla İlgili Çalışmalar/Ricâl Edebiyatı	86
2. Merviyâtla İlgili Çalışmalar	96
Değerlendirme.....	110

İkinci Bölüm

İBN ABDİLBER'İN SEBETİ/BERNÂMECİ.....	115
I. Hayatı.....	120
II. Tahsili.....	124
III. Hocaları ve Okuduğu Kitaplar.....	125
IV. Eserleri.....	175
A. Rivayet İlimleriyle İlgili Eserleri	175
B. Diğer İlimlere Dair Eserleri	187
V. Öğrencileri ve Akranları.....	190
VI. İtikadî ve Fıkhî Tutumu	199
A. İtikadî Tutumu.....	199
B. Fıkhî Tutumu	202
Değerlendirme.....	208

Üçüncü Bölüm

İBN ABDİLBER'İN HADİS VE SÜNNET ANLAYIŞI.....	211
I. İlim Anlayışı ve İlimleri Tasnifi.....	216
II. Hadis ve Sünnet Kavramlarına Yaklaşımı	224
A. Genel Olarak Hadis ve Sünnet	224
B. İbn Abdilber'in Hadise ve Sünnete Yaklaşımı	227
1. Sünnetin Önemi ve Kapsamı.....	239
2. Sünnetin Mahiyeti	241
3. Sünnetin Konumu ve Kısımları.....	250
a. Sünnetin Konumu	251
b. Sünnetin Kısımları	256
C. Hadis Usulü Konularındaki Görüşleri	261
1. Müsned/Merfû'	262
2. Mürsel.....	263
3. Munkatı'	266
4. Müdelles.....	267
5. Cerh ve Ta'dîl	269
6. Mevkûf.....	273

7. Mâna ile Rivayet	273
8. Çok Hadis Rivayet Etmek	275
9. Rivayet Metotları.....	276
10. Teâruzun Giderilmesi.....	278
III. Hadis Yorumculuğu/Şerhçiliği.....	285
IV. Sahîhayn'a Yaklaşımı	299
Sonuç	315
Kaynakça.....	327

Ön Söz

Endülüs'ün, hicrî I. asrın sonlarında fethedilmesi ve bu sebeple sahâbe ve tâbiün neslinin bu coğrafyada bulunamayışı, coğrafyanın Ortadoğu'ya uzak oluşu, Hıristiyan geleneğinin ve kültürünün baskısı karşısında Müslümanlığın korunması kaygısı, uzun süre devam eden siyasi istikrarsızlık gibi amiller sebebiyle, muteber hadis metinlerinin oluşumuna ciddi bir katkısı olduğu söylenemez. Hadislerin tedvini ve tasnifi açısından son derece kısır kalmasına mukabil İberya Yarımadası, hicrî IV. asrın ikinci yarısından itibaren râvi ve mervî eksenli çalışmaların, bir başka ifadeyle ilk dönem klasik şerh edebiyatının merkezi konumuna yerleşmiştir.

İlk dönemlerde Emevî iktidarı eliyle yerleştirilmeye çalışılan Evzâî ve Suriye İslâm geleneği, kısa sürede yerini Mâlikîliğe bırakmış ve bütün ilmî ve kültürel mesailer *Muvatta'* ve Mâlikîlik üzerinden yürütülmüştür. Hatta Doğu İslâm dünyasında mezhepler arasında cereyan eden “ashâb-ı re'y” ile “ashâb-ı hadis” benzeri kültürel tartışmalar ya da çatışmalar dahi, Endülüs bağlamında aynı mezhep içerisinde, yani Mâlikîlik içerisinde yaşanmıştır.

İslâm dünyasının en batısında hadis ilimleri adına yaşanan Endülüs tecrübesine dair yapılan çalışmaların, her şeyden önce, Nizâmiye Medreselerinden itibaren okutulan ve standart hâle gelen hadis metodolijisinin, Endülüs hadis-sünnet anlayışından yararlanıp yararlanmadığını tespiti katkı sağlayacağı muhakkaktır. Zira İbnü's-Salâh sonrası oluşan hadis ilimlerinin, 'sadece Şâfiî-Eş'arî anlayışını temsil ettiği ve diğer fikhî-itikadî mezheplerin rivayet ilimlerine dair müktesebatını yansıtmadığı' şeklinde tespitler söz konusudur.

Hadislere karşı mesafeli duran ve daha çok mesâil, şurût, re'y veya mezhep fikhî olarak adlandırılan Endülüs Mâlikîliğini yeniden *Muvatta*'da görülen hadis-fıkıh dengesine oturtmak isteyen Endülüslü hadisçilerin başında şüphesiz İbn Abdilber gelmektedir. Nitekim İbn Habîb ile başlayan bu anlayışın, Bakî ve İbn Vaddâh kuşağı sayesinde geliştiği, İbn Abdilber ve Ebû'l-Velîd el-Bâcî ile de olgunluğa ulaştığı kabul edilmektedir.

İbn Hazm, Bâcî ve Kâdî İyâz gibi hemşehrileri tarafından "Endülüs'ün gelmiş geçmiş en büyük hadisçisi" olarak kabul edilen ve Zehebî tarafından da Hatîbü'l-Bağdâdî'ye denk tutulan İbn Abdilber, müsnid ve münekkîd vasfıyla, hadis ilimleri alanında ortaya koyduğu te'lifât bakımından da Endülüs'ün en birikimli hadisçisidir.

İbn Abdilber'siz bir "Endülüs hadisçiliği" düşünülmemeyeceği gerçeği ile Türkiye'de bugüne kadar İbn Abdilber hakkında doktora düzeyinde bir çalışma yapılmamış olması gibi saikler bizi, "İbn Abdilber'in Hadis-Sünnet Anlayışı ve Endülüs Hadisçiliği" adlı elimizdeki bu çalışmaya sevk etmiştir. Şüphesiz hem İbn Abdilber hem de Endülüs hadisçiliği, birkaç çalışmayla tüketilemeyecek derinliğe sahiptirler. Her ilmî

çalışmayı, İbn Abdilber'in "Çalışmamızda, nakli deliller ve usul kuralları açısından en doğrusunu tercih ettik. Belki de başkaları, bizim ilmimizin yetmediği hususları ortaya çıkartacaktır. Allah, dilediği konuyu dilediği âlime açar ve dilediğine de kapatır." ¹ şeklindeki güzel ifadesinde olduğu gibi, bir zincirin halkası ya da bir leğonun parçası olarak değerlendirmek gerekir.

Henüz İmam-Hatip lisesinde iken İbn Abdilber'i zihnimde yerleştiren değerli hocam Necati Yenielle, hem usul hem de fûrû'alanında klasik hadis kaynaklarını kendisinden okuduğum ve icazetini aldığım Dr. Nuredin Boyacılar hocama, gerek lisans gerekse lisansüstü eğitimimde ve öğrenimimde emeği bulunan bütün hocalarıma minnet ve şükranlarımı arz ediyorum. Çalışmam boyunca desteklerini ve teşviklerini esirgemeyen kıymetli aileme teşekkür ediyorum.

Yusuf ACAR
Konya 2015

¹ İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî (ö. 463/1071), *et-Temhid limâ fi'l-Muvatta'i mine'l-meâni ve'l-esânid*, Thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî ve Muhammed Abdulkebir el-Bekrî, Müessesetü'l-Kurtuba, Mağrib 1387, XVIII, 132.

Giriş

Hicrî IV. asrın ikinci yarısından itibaren gerek “hadis ıstılahları ve usulünün ilk müstakil ürünleri” gerekse genel olarak “hadisleri anlama ve yorumlama çabaları” diyebileceğimiz şerh edebiyatının ilk örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim İbnü’s-Salâh’ın (ö. 643/1245) ifadesiyle, *Kütüb-i hamse* âlimlerinden sonra kendilerinden en fazla istifade edilen Dârekutnî (ö. 385/995), Hâkim (ö. 405/1014), Abdülganî el-Ezdî (ö. 409/1018), Ebû Nuaym (ö. 430/1038), Beyhakî (ö. 458/1066), Hatîb (ö. 463/1070) ve İbn Abdilber (ö. 463/1070) gibi hadisçiler de bu dönemde yaşamışlardır.¹ Şüphesiz bu listeye, Râmhürmüzî (ö. 365/975) ile Hattâbî’yi (ö. 388/998) de ilave etmek gerekir.

Hangi düzeyde olursa olsun, hadis metinlerinin en temel iki sorunu olan “sıhhat” ve “yorum” konusunda kafa yoranların, hicrî IV. asrın ikinci yarısı ile V. asrın ilk yarısında yaşamış olan bu hadisçilerin çalışmalarından bigâne kalmasının mümkün olmadığı aşîkârdır. Zira

¹ İbnü’s-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddin Osman b. Abdurrahman es-Şehrazûrî (ö. 643/1245), *Ulümü’l-Hadis*, Thk. Nurettin İtr, Beyrut 1986, s. 386-87. İbnü’s-Salâh, İbn Mâce’yi zikretmemiş ve bu yüzden *Kütüb-i Sitte* yerine *hamse* ifadesini kullanmıştır.